

УДК 81'42:81

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/94-1-47>**Людмила ЗАЙКІНА,**

orcid.org/0009-0009-5728-1441

старший викладач кафедри англійської мови

Національного університету «Києво-Могилянська академія»

(Київ, Україна) zaikina.liudmila@gmail.com

МОВНІ СТЕРЕОТИПИ В МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ ПОСТКОЛОНІАЛЬНИХ СУСПІЛЬСТВ: АНГЛОМОВНИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТИ

У статті здійснено комплексний аналіз мовних стереотипів як одного з ключових механізмів міжкультурної комунікації в постколоніальних суспільствах. Мовні стереотипи розглядаються як історично зумовлені когнітивно-дискурсивні конструкції, що формуються під впливом асиметричних відносин влади між метрополією та колоніями й закріплюють уявлення про мовну та культурну ієрархію. Особливу увагу приділено опозиції «центр – периферія», яка визначає способи репрезентації мов, культур і спільнот у глобальному комунікативному просторі.

Дослідження виконано на матеріалі англomовного постколоніального контексту (Австралія та Нова Зеландія) та українського мовного простору, що дозволяє виявити як спільні механізми стереотипізації, так і відмінні стратегії подолання символічної периферійності. Проаналізовано лексичні, фразеологічні та дискурсивні моделі, за допомогою яких відтворюються уявлення про мовну норму, престиж і культурну легітимність. Показано, що в англomовних постколоніальних суспільствах мовні стереотипи поступово трансформуються через інституційно-аналізацію локальних варіантів англійської мови та включення корінних мов у публічний і освітній простір.

Український контекст характеризується іншою траєкторією подолання постколоніальної спадщини, пов'язаною з активним протистоянням імперським наративам, переосмисленням мовної ідентичності та відновленням символічного статусу української мови у внутрішньому й міжнародному дискурсі. Доведено, що мовні стереотипи не лише відображають соціокультурні процеси, а й безпосередньо впливають на формування образу нації, культурну самоідентифікацію та ефективність міжкультурної комунікації.

Отримані результати мають теоретичну й практичну цінність для лінгвістики, соціолінгвістики, культурології та постколоніальних студій, а також можуть бути використані у викладанні дисциплін, пов'язаних із міжкультурною комунікацією та мовною політикою.

Ключові слова: мовні стереотипи, міжкультурна комунікація, постколоніальні суспільства, англomовний простір, український мовний контекст, центр і периферія.

Liudmyla ZAIKINA,

orcid.org/0009-0009-5728-1441

Senior Lecturer at the Department of English Language

National University of Kyiv-Mohyla Academy

(Kyiv, Ukraine) zaikina.liudmila@gmail.com

LANGUAGE STEREOTYPES IN INTERCULTURAL COMMUNICATION OF POSTCOLONIAL SOCIETIES: ANGLOPHONE AND UKRAINIAN PERSPECTIVES

The article provides a comprehensive analysis of linguistic stereotypes as a significant mechanism of intercultural communication in postcolonial societies. Linguistic stereotypes are examined as historically conditioned cognitive and discursive constructs shaped by asymmetrical power relations between the metropolis and former colonies. These stereotypes contribute to the reproduction of cultural and linguistic hierarchies and reinforce the “center–periphery” opposition within global communicative practices.

The study focuses on the Anglophone postcolonial context, drawing on examples from Australia and New Zealand, as well as on the Ukrainian linguistic space within global discourse. This comparative perspective makes it possible to identify shared mechanisms of stereotyping alongside different strategies for overcoming symbolic peripherality. Particular attention is paid to lexical, phraseological, and discursive models through which linguistic prestige, normativity, and cultural legitimacy are constructed and negotiated.

The analysis demonstrates that in Anglophone postcolonial societies linguistic stereotypes are increasingly transformed through the institutionalization of local varieties of English and the growing visibility of indigenous languages in education, media, and public discourse. These processes contribute to redefining linguistic norms and challenging the dominance of metropolitan standards. In contrast, the Ukrainian context reflects a distinct postcolonial trajectory marked by resistance to imperial linguistic narratives, the reassertion of linguistic autonomy, and the reconstruction of national identity through language.

The article argues that linguistic stereotypes not only reflect sociocultural realities but also actively shape intercultural interaction, national self-representation, and the symbolic positioning of languages in the global arena. Understanding these mechanisms is essential for developing more balanced communicative strategies and promoting linguistic equality in intercultural communication.

The findings are relevant for scholars in linguistics, sociolinguistics, cultural studies, and postcolonial studies, as well as for educators and researchers working on issues of language, identity, and globalization.

Key words: *linguistic stereotypes, intercultural communication, postcolonial societies, Anglophone context, Ukrainian context, center and periphery.*

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі міжкультурна комунікація дедалі частіше відбувається в умовах асиметрії історичного досвіду, мовного статусу та символічного капіталу культур, що взаємодіють. Особливо виразно ця асиметрія проявляється в постколоніальних суспільствах, де мова функціонує не лише як засіб спілкування, а й як носій колоніальних і постколоніальних уявлень, закріплених у стійких мовних формах. Однією з таких форм є мовні стереотипи, які відіграють помітну роль у процесах міжкультурної комунікації, впливаючи на сприйняття «свого» і «чужого», конструювання ідентичності та інтерпретацію культурних відмінностей (Hall, 1997: 257–259; Pickering, 2001: 48).

Мовні стереотипи виконують подвійні функції: з одного боку, вони спрощують процес комунікації, забезпечуючи швидке розпізнавання соціальних і культурних маркерів, з іншого – відтворюють і закріплюють ієрархічні уявлення, пов'язані з опозицією «центр – периферія» (van Dijk, 2008: 23–25; Ashcroft et al., 2002: 9–11). У постколоніальних контекстах такі стереотипи часто стають інструментом символічної нерівності, оскільки репрезентують колишні колонії або напівпериферійні суспільства через призму екзотизації, маргіналізації або знецінення їхнього мовного та культурного досвіду (Said, 1978: 2–4; Bhabha, 1994: 85–87).

Актуальність дослідження мовних стереотипів у міжкультурній комунікації зумовлена також посиленням ролі англійської мови як глобального засобу спілкування. В англомовному просторі постколоніальних суспільств, зокрема Австралії та Нової Зеландії, сформувалися специфічні мовні моделі, що поєднують елементи метрополійного дискурсу з локальними ідентифікаційними стратегіями (Burrige, Mulder, 1998: 3–5; Leitner, 2004: 112–115). Водночас український контекст, попри іншу історичну траєкторію колоніального досвіду, демонструє подібні механізми стереотипізації у глобальному дискурсі (Масенко, 2011: 42–44; Шевельов, 2002: 15–17).

У цьому зв'язку проблема дослідження мовних стереотипів у міжкультурній комунікації постколоніальних суспільств набуває особливої наукової ваги, оскільки дозволяє виявити спільні та відмінні риси функціонування стереотипізованих мовних уявлень у різних культурних і мовних середовищах, а також простежити їхній вплив на формування образу країни та нації в глобальному комунікативному просторі.

Мета статті. Метою статті є всебічне виявлення особливостей функціонування мовних стереотипів у міжкультурній комунікації постколоніальних суспільств, а також аналіз механізмів їхнього формування, закріплення та трансформації у сучасному глобалізованому дискурсі. Особлива увага приділяється порівняльному аналізу англомовного контексту (на матеріалі Австралії та Нової Зеландії) та українського мовного простору, зокрема у парадигмі опозиції «центр – периферія». Дослідження спрямоване на виявлення лексичних, фразеологічних і дискурсивних моделей, які забезпечують відтворення культурних ієрархій та символічне позиціонування мов і спільнот. Крім того, мета статті включає з'ясування того, яким чином локальні мовні норми постколоніальних суспільств та українські мовні практики протистоять впливу глобалізованих центрів і імперській спадщині, а також визначення спільних і відмінних стратегій подолання периферійності у міжкультурній комунікації. Висновки дослідження мають на меті підкреслити значущість мовних стереотипів для формування національної ідентичності, культурної репрезентації та розвитку комунікативних практик у глобальному контексті (Hall, 1997: 260–262; Pavlenko, 2019: 88–90).

Виклад основного матеріалу. Теоретичні засади аналізу мовних стереотипів у постколоніальному контексті

У сучасній філологічній парадигмі мовні стереотипи розглядаються як стійкі мовні структури, що відображають колективні уявлення про соціальні, культурні або національні спільноти та реалізуються через типові лексичні номінації, фразеологічні одиниці й дискурсивні моделі (Pickering, 2001: 48–50). Вони формуються на перетині когнітивних, соціальних і культурних чинників та виконують функцію спрощення складної соціальної реальності в комунікативному процесі (van Dijk, 2008: 25–28).

У постколоніальному контексті мовні стереотипи набувають особливого значення, оскільки пов'язані з історично зумовленими відносинами влади між метрополією та колоніями (Said, 1978: 5–7; Ashcroft et al., 2002: 12–14). Мова в цьому випадку виступає не нейтральним засобом комунікації, а інструментом символічного впливу, за допомогою якого закріплюються уявлення про культурну норму, периферійність або вторинність певних суспільств (Bhabha, 1994: 85–87).

Опозиція «центр – периферія» є ключовою аналітичною моделлю для дослідження мовних стереотипів у постколоніальних суспільствах. «Центр» асоціюється з домінуючими мовними нормами та культурними зразками, тоді як «периферія» репрезентується як відхилення від них (Hall, 1997: 263–264; Pavlenko, 2019: 89).

Англомовний постколоніальний контекст: Австралія та Нова Зеландія

Англомовні постколоніальні суспільства демонструють складну взаємодію між мовною спадщиною метрополії та локальними ідентифікаційними процесами (BurrIDGE, Mulder, 1998: 85–90; Leitner, 2004: 112–115). Формування національних варіантів англійської мови супроводжувалося як прагненням до збереження зв'язку з британською мовною нормою, так і спробами дистанціювання від неї через локальні лексичні та стилістичні особливості (Bell, 2000: 225–227).

Мовні стереотипи часто пов'язані з репрезентацією «периферійності» щодо колишнього центру (Leitner, 2004: 114–116). Такі стереотипи реалізуються через маркування австралійського або новозеландського варіанта англійської як менш «престижного» або «неформального», а також через екзотизацію місцевої культури (BurrIDGE, Mulder, 1998: 88–89). У внутрішньому дискурсі ці стереотипи можуть функціонувати як маркери національної ідентичності й мовної самобутності (Bell, 2000: 226–227).

Особливу роль у формуванні мовних стереотипів відіграє також репрезентація корінних народів (Leitner, 2004: 115–116), що відображає постколоніальні напруження між домінуючою культурою та маргіналізованими спільнотами.

Український контекст мовної стереотипізації

Український мовний простір сформувався в умовах тривалого імперського впливу, що значною мірою визначило специфіку функціонування мовних стереотипів та їх роль у міжкультурній комунікації (Масенко, 2011: 42–44; Шевельов, 2002: 15–17). Протягом століть українська мова зазнавала маргіналізації та системного знецінення, що сприяло закріпленню стереотипних уявлень про її другорядний статус у порівнянні з мовами «центру», зокрема російською та англійською (Павленко, 2019: 88–90).

У глобальному комунікативному просторі український контекст часто репрезентується через узагальнені або редуковані мовні образи, що відображають історичну периферійність та вплив імперських нарративів (Масенко, 2011: 43–44). Такі стереотипи проявляються на різних рівнях: у номінаціях, метафоричних моделях і дискурсивних схемах, які впливають на сприйняття української мови як менш престижної або менш інституціоналізованої (Шевельов, 2002: 16–17).

Крім того, сучасні мовні практики демонструють активну протидію цим стереотипам. Українські мовні спільноти прагнуть підвищити престиж мови через культурні, освітні та медіаініціативи, відновлюючи символічний статус української мови у внутрішньому та міжнародному дискурсі (Павленко, 2019: 89–90). Таким чином, український мовний простір одночасно зберігає сліди історичної периферійності та демонструє динамічні процеси переосмислення і репрезентації мови в сучасному глобалізованому контексті.

Порівняльний аналіз: модель «центр – периферія»

Порівняльний аналіз англомовного та українського контекстів засвідчує наявність спільних механізмів мовної стереотипізації, що відображають логіку опозиції «центр – периферія» (Hall, 1997: 264–265; Pavlenko, 2019: 89–90). В обох випадках мовні стереотипи функціонують як засіб упорядкування культурної ієрархії та визначення символічного статусу мов і культур у міжкультурній комунікації (van Dijk, 2008: 28–30).

В англомовних постколоніальних суспільствах, таких як Австралія та Нова Зеландія, локальні діалекти та мовні варіанти колоніальних груп протягом історії піддавалися маргіналізації порівняно з «метрополійними» нормами англійської мови. Проте сучасні мовні стратегії спрямовані на інституціоналізацію цих локальних норм у навчанні, медіа та офіційній документації, що дозволяє формалізувати мовну автономію периферійних спільнот (Leitner, 2004: 116–118). Наприклад, в Австралії застосування австралійської англійської в шкільних програмах та офіційних виданнях сприяє підвищенню престижу локальної мовної норми та зменшенню впливу британського стандарту. У Новій Зеландії включення маорійської мови в освіту та державні інституції демонструє конкретну стратегію подолання історичної периферійності.

В українському контексті стратегії подолання периферійності мають інший характер і пов'язані з активним протистоянням імперській спадщині та відновленням мовної автономії. Протягом століть українська мова перебувала під сильним впливом російської як «мови центру», що сформувало стереотипи про другорядність української. Сучасні ініціативи, зокрема поширення української мови у медіа, кіно, освіті та цифровому просторі, спрямовані на відновлення престижу та символічного статусу мови (Масенко, 2011: 44–45; Павленко, 2019: 90). Прикладами є законодавчі зміни щодо українізації медіа, розвиток онлайн-платформ української мови та популяризація культурних проєктів, які репрезентують українську мову як повноцінний засіб сучасної комунікації.

Таким чином, порівняльний аналіз демонструє, що спільним є механізм стереотипізації як способу встановлення «центру» і «периферії», тоді

як стратегії подолання периферійності різняться: в англомовних постколоніальних суспільствах – формалізація локальних норм і їхнє інтегрування в офіційні та освітні інституції, в українському – активне протистояння історичним маргіналізаційним практикам та утвердження мовної автономії через культурні й освітні ініціативи

Висновки. Мовні стереотипи виступають важливим чинником формування міжкультурної комунікації у постколоніальних суспільствах. Вони не лише відображають історично зумовлені уявлення про культурну та мовну ієрархію, а й активно впливають на репрезентацію мов і культур у глобальному дискурсі. Аналіз англомовного та українського контекстів показав, що стереотипи виконують функцію символічного позиціонування, закріплюючи уявлення про «центр» і «периферію», водночас формуючи культурні й мовні стратегії взаємодії.

Дослідження також демонструє, що подолання історичної периферійності може відбува-

тися через різні механізми: інституціоналізацію локальних мовних норм, відновлення мовної автономії, активну культурну та освітню діяльність. Стереотипи впливають на способи сприйняття та інтерпретації мовних практик, надаючи змогу визначати престиж і символічну значущість мов у міжкультурних відносинах.

Висновки статті підкреслюють, що розуміння мовних стереотипів є ключовим для розвитку ефективних комунікативних стратегій у глобальному просторі. Воно сприяє підвищенню мовної та культурної обізнаності, формуванню позитивного іміджу мов та культур у міжнародному дискурсі, а також підтримує розвиток політики мовної рівності й інтеграції. Крім того, результати дослідження можуть бути корисними для лінгвістів, педагогів, соціокультурологів та всіх, хто працює у сфері міжкультурної комунікації, надаючи практичні рекомендації щодо подолання стереотипів і сприяння більш збалансованому сприйняттю мовних спільнот у глобальному контексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Масенко Л. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2011. 168 с.
2. Павленко О. Мовна ідентичність у глобалізованому світі. Львів: Літопис, 2019. 212 с.
3. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині ХХ століття (1900–1941): стан і статус. Харків: Акта, 2002. 248 с.
4. Hall S. Representation: Cultural representations and signifying practices. London: Sage Publications, 1997. 400 p.
5. van Dijk T. Discourse and power. New York: Palgrave Macmillan, 2008. 320 p.
6. Pickering M. Stereotyping: The politics of representation. New York: Palgrave, 2001. 256 p.
7. Said E. Orientalism. New York: Vintage Books, 1978. 368 p.
8. Ashcroft B., Griffiths G., Tiffin H. The empire writes back: theory and practice in post-colonial literatures. London: Routledge, 2002. 288 p.
9. Bhabha H. The location of culture. London: Routledge, 1994. 285 p.
10. Leitner G. Australia's many voices: Australian English – the national language. Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 2004. DOI: 10.1515/9783110904871. 396 p.
11. Burridge K., Mulder J. English in Australia and New Zealand. Oxford: Oxford University Press, 1998. 343 p.

REFERENCES

1. Masenko L. (2011) *Mova i suspilstvo: postkolonialnyi vymir* [Language and society: a postcolonial dimension]. Vydavnychiy dim "KM Akademiia", Kyiv, 168 p. [in Ukrainian].
2. Pavlenko O. (2019) *Movna identychnist u hlobalizovanomu sviti* [Linguistic identity in a globalized world]. Litopys, Lviv, 212 p. [in Ukrainian].
3. Shevelov Yu. (2002) *Ukrainska mova v pershii polovyni XX stolittia (1900–1941): stan i status* [The Ukrainian language in the first half of the 20th century (1900–1941): state and status]. Akta, Kharkiv, 248 p. [in Ukrainian].
4. Hall S. (1997) *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. Sage Publications, London, 400 p.
5. van Dijk T. (2008) *Discourse and Power*. Palgrave Macmillan, New York, 320 p.
6. Pickering M. (2001) *Stereotyping: The Politics of Representation*. Palgrave, New York, 256 p.
7. Said E. (1978) *Orientalism*. Vintage Books, New York, 368 p.
8. Ashcroft B., Griffiths G., Tiffin H. (2002) *The Empire Writes Back: Theory and Practice in Post-colonial Literatures*. Routledge, London, 288 p.
9. Bhabha H. (1994) *The Location of Culture*. Routledge, London, 285 p.
10. Leitner G. (2004) *Australia's Many Voices: Australian English – the National Language*. Mouton de Gruyter, Berlin–New York, 396 p. DOI: 10.1515/9783110904871.
11. Burridge K., Mulder J. (1998) *English in Australia and New Zealand*. Oxford University Press, Oxford, 343 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 12.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025